

Communicatiestad

Cobben, P.G.

Published in:
Tilburg in vorm

Publication date:
1994

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Cobben, P. G. (1994). Communicatiestad. In G. Wallis de Vries, & A. Steketee (Eds.), *Tilburg in vorm: Studentenplannen en notities* (pp. 60-61). Tilburg: Akademie van Bouwkunst.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Communicatiestad

Paul Cobben

hoogleraar geschiedenis moderne wijsbegeerte
Katholieke Universiteit Brabant

Kunnen uit de leuze: 'Tilburg moderne industriestad' architectonische consequenties getrokken worden? Deze bijdrage beperkt zich tot een aantal filosofische overwegingen.

Welke betekenis heeft de stad in onze cultuur? Vertegenwoordigt zij iets waardevols? De stad staat zowel voor vrijheid, cultuur en vooruitgang, als voor medogenloze strijd, decadentie en verloedering. De stad representeert zowel de emancipatie van het land, als het verlies van de harmonie met de natuur.

Wie Tilburg als moderne industriestad wil promoten, wil zich natuurlijk op de positieve connotaties betrekken die het concept 'stad' oproept. Daarom zal ik me hier richten op deze positieve kant. Onze culturele traditie geeft daar overigens alle reden toe.

In het oude Griekenland werd de stad (door Aristoteles) begrepen als het huis van de vrijheid. De stad representeert een leefomgeving die door de mens zelf - in vrijheid - is voortgebracht. In deze vrije leefomgeving kan hij gestalte geven aan zijn vrijheid. Voor Hegel stond dit concept van de stad in nauwe relatie met de de Griekse architectuur. Het centrum van de stad is de markt, de ontmoetingsplaats van de vrije burgers. Het huis van de vrijheid krijgt reëel gestalte in de Griekse tempel. De tempel vormt - als kunstwerk - de in vrijheid voortgebrachte leefomgeving van de Griekse god. De Griekse god is eigenlijk de geïdealiseerde, en daarom vrije mens.

Ook in de moderne tijd heeft de stad tot op zekere hoogte gefunctioneerd als het huis van de vrijheid. Reeds in de feodale tijd vormden de steden vrijplaatsen die zich konden onttrekken aan het feodale gezag. De moderne vrijheid is echter primair de economische vrijheid van de wereldmarkt. Deze vrijheid is overal en nergens thuis. Vanuit deze optiek is de stad gedegradeerd tot een wijk van de wereldmarkt. Ook deze zin van vrijheid kan van invloed zijn op de architectuur: zij onderwerpt deze aan de normen van de kapitalistische vrije markt: uniformiteit (gelijkschakeling van de wereldsteden), functionaliteit (de rond de fabriek gecentreerde arbeiderswijken) en concurrentie (vergelijk het industriepark in de Bijlmer, waarin de kantoorpaleizen met elkaar concurreren in een bonte veelheid van stijlen tegen elkaar op concurreren).

De moderne vrijheid valt echter niet zonder meer samen met de vrijheid van de wereldmarkt. In de 18-de eeuw trachtte men de universele vrijheid van de wereldmarkt een thuis

te geven in de nationale staat. Wat dat betreft vormde de nationale staat de moderne variant van de de Griekse stad.

De moderne staat is een hiërarchisch geordende cultuurgemeenschap waarin alle cultuurdomeinen hun eigen plaats hebben. Dit hiërarchische institutionele bouwwerk kan zich spiegelen in de reële stadsstructuur; een harmonische ordening rond een centrum, waarin de afstand tot het centrum een maat is voor de plaats in de hiërarchie. Niet de tempel (of de kathedraal), maar de stadsstructuur in zijn geheel beeldt de vrijheid af.

De universele vrijheid van de wereldmarkt valt niet zo maar in te kaderen in een nationale staat. De nationale staat is slechts levensvatbaar zolang zij haar burgers weet op te voeden in een nationale cultuur. In zijn Strukturwandel der Öffentlichkeit laat Jürgen Habermas zien hoe de salons van de Parijse bourgeoisie deze opvoedingstaak vervulden. In de salon wordt de culturele eenheid (van politiek, poëzie, literatuur, muziek etc.) realiter tot stand

Architectuur op de vrije markt: Interpolis in aanbouw

gebracht. In die zin vervulden de salons een functie die het equivalent was van de markt (agora) in het oude Griekenland. Het is een ontmoetingsplaats waar de burgers zich kunnen manifesteren als het centrum van de samenlevingsorde. De ontmoetingsplaats heeft nu echter haar openbare karakter verloren: de markt heeft haar plaats gekregen in het huis van de burger.

De nationale culturele eenheid is niet bestand gebleken tegen de universaliteit van de wereldmarkt. De openheid van de markt ondermijnt de lokale traditie. Dit heeft geresulteerd in het ontstaan van een pluriforme samenleving. Volgens sommige (post-moderne) auteurs betekent dit dat de samenleving als het huis van de vrijheid definitief verloren is gegaan. Elke afbakening waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen binnen en buiten, heeft slechts een voorlopige, voorbijgaande status. Jürgen Habermas daarentegen verde- digt de stelling

dat dit huis nog steeds - zij het op abstractere wijze - te redden valt. Volgens Habermas wordt de huidige tijd gekenmerkt door wat hij noemt het postconventionalisme. Het is niet meer mogelijk om terug te vallen op vooraf gegeven tradities (conventies). Dat betekent echter niet dat elke gemeenschappelijkheid, elke eenheid verloren is gegaan. We kunnen ons nog steeds beroepen op de ene waarheid, de ene rede. Deze waarheid verschijnt echter niet langer 'concreet' in de staat als het huis van de vrijheid. Wel zijn de instituties van de staat indirect op waarheid betrokken. Door middel van rationele discussie (tussen de staatsburgers) is het mogelijk de instituties op hun waarheid te toetsen. Het criterium voor waarheid ligt uiteindelijk bij de mensheid in haar geheel: bij de universele communicatiegemeenschap.

Bij de postconventionele samenleving passen geen tempels die de harmonie van de reële staatsorde uitdrukken. Haar 'werkelijkste' werkelijkheid is nog wel harmonisch, maar van alle materialiteit ontdaan: de universele communicatiegemeenschap heeft een contrafactische status, valt niet samen met welke werkelijke communicatiegemeenschap dan ook. De agora als de plaats waar zich de discussie tussen gelijken voltrekt, is versnipperd over vele instituties: parlement, gerechtshof, instellingen voor wetenschap, voor ethiek etc. De eenheid van de agora is nog slechts in een afgezwakte, niet-institutionele vorm aanwezig: als de openbare meningsvorming door middel van massamedia, actiegroepen, culturele uitingen en dergelijke. Bij dit wereldbeeld horen geen hiërarchisch gestructureerde steden, geen monumentale gebouwen die een eeuwig leven pretenderen. Hier passen geen centrale concepten waarin het geheel van de stad gevangen wordt; en al helemaal geen centraal concept dat vertrekt vanuit één domein binnen de samenleving: de moderne industrie.

Valt er vanuit het concept van de postconventionele samenleving überhaupt nog wel iets over architectuur te zeggen? Aan waarheid kan - aldus Habermas - alleen nog maar vastgehouden worden op een verhuld, formeel niveau. Misschien correspondeert dit met een bouwstijl waarin de bouwwerken bestaan uit betonnen skeletten, die - al naar gelang de actuele behoeften - steeds weer opnieuw aangekleed kunnen worden. Aangezien Habermas' postconventionalisme een institutionele differentiatie van de verschillende domeinen binnen de samenleving impliceert, zou ook de moderne stad geconcipieerd moeten worden als een stad van vele domeinen: niet alleen industriestad, maar ook woonstad, ook cultuurstad, ook recreatiestad etc. De planning van zo'n stad van vele domeinen zou niet centralistisch moeten geschieden. Habermas' waarheidsbegrip vraagt veeleer om de ontwikkeling van proce-

dures waardoor de betrokkenen van elk der domeinen een stem hebben in de planning die het eigen domein betreft.

Samenvattend: Tilburg moderne industriestad?
Nee, dan veeleer: Tilburg, postconventionele, multifunctionele, communicatieve stad.